

12. Павлюх М. Стереотипи й образи України й українця в сучасній польській журналістиці / М. Павлюх // Вісник Львівського інституту журналістики. – 2007. – Вип 30. – С. 253-261.
13. Сікорський Р. Ключова роль Польщі / Р. Сікорський // Тиждень – The economist. – 2011. – № 25.
14. Свинцицкая И.С. От общины к церкви. (О формировании христианской церкви) / И.С. Свинцицкая. – М: Изд-во полит. лит-ры, 1985.
15. Україна – Ватикан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua/Vatican/vatican.php?menu=attitudes>.
16. Хоружий Г. Ватикан: історія та сучасність / Г. Хоружий. – Л.: Місіонер, 2007.
17. Jan Paweł II Pamięć i tożsamość. – Znak. – Kraków, 2005.

Бутенко Я.Н., аспирант кафедри всемирной истории Института исторического образования Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова.

Отношения Украины и города-государства Ватикан в контексте евроинтеграции (1992–2011). В статье рассматриваются основные этапы становления дипломатических отношений между Украиной и городом-государством Ватикан, в частности, в контексте европейского пути развития нашего государства в период 1992–2011 гг. Проанализированы источники и историография проблемы, которые всесторонне освещают двусторонний диалог, сделаны выводы относительно положительных и отрицательных черт этих отношений. Освещен визит Папы Римского Иоанна Павла II 23–27 июня 2001 г. в Украину и охарактеризованы спровоцированные им процессы.

Ключевые слова: евроинтеграция, экуменизм, Ватикан, католическая церковь, Европейский Союз.

Ключевые слова: евроинтеграция, Святой Престол, экуменизм, христианство, Иоанн Павел II, архиепископы.

Butenko Y.M., Post-graduate student of the of World History Department of History Education Institute of National Pedagogical University named after M. Dragomanov.

Relations between Ukraine and Vatican City State in the context of the eurointegration during 1992 – 2005. The article deals with the basic stages of establishing diplomatic relations between Ukraine and the Vatican City State particularly in the context of the European development of our country in 1992-2011. The sources and historiography of problems, which comprehensively covered the bilateral dialogue are analyzed. The conclusions on the positive and negative features of this relationship are made. The visit of Pope John Paul II on 23-27 June, 2001 in Ukraine is described. The processes that were started after this visit are characterized.

Key words: European integration, ecumenism, Vatican, the Catholic Church, the European Union.

УДК 930.85:2"652"

Голованов С.О.,

канд. педаг. наук, доцент кафедри всевітньої історії та методики навчання
Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка

Витоки процесу становлення релігійних уявлень античного суспільства

У статті розглядаються питання про співвідношення світоглядних та релігійних уявлень, про чинники, що вплинули на процес становлення змісту релігійних вірувань полісного суспільства. Пріділяється увага тотемним та магічним уявленням первісних жителів Балканського півострова, які відіграли роль витоків міфологічних сюжетів. Здійснено аналіз зв'язку цих сюжетів із характером давньогрецької релігії, обожуванням рослинного та тваринного світу, антропоморфністю грецьких богів. Обґрунтовується висновок про первинність міфологічних уявлень щодо релігійного світогляду.

Ключові слова: міфологія, світогляд, давньогрецька релігія, тотемні уявлення, хтонічний, олімпійська система, антропоморфізм, космогонія, синкретизм.

Питання світогляду античного суспільства та місця у ньому релігійної свідомості, залишається в колі інтересів дослідників античності. Причина цього полягає не лише у тому, що світоглядні уявлення, самі по собі є результатом повсякденного буття суспільства та окремого індивіда. Світогляд як система поглядів має величезне практичне значення,

впливаючи, в порядку зворотного зв'язку, на норми поведінки, та взагалі, на повсякденне життя людей. Стан світогляду як суспільства в цілому, так і окремого індивіда важливо розглядати не як сталу дійсність, а як феномен ментальності у його поступовому розвитку, трансформації під впливом суспільних, економічних, політичних умов, що постійно змінювалися. Під поняттям «світогляд» ми розуміємо «...систему узагальнених поглядів на об'єктивний світ та місце людини у ньому, на ставлення людей до дійсності, що їх оточує, та до самих себе» [9, с. 811]. Загальне визначення характеру світогляду античного суспільства як релігійного не викликає жодних заперечень. Але така однозначність не усуває необхідності заглибитися до аналізу кількох аспектів, які мають місце в цьому питанні, надто, коли йдеться про античне суспільство. Зокрема, це питання про пріоритетність релігії чи міфології у формуванні античного світогляду та про характер зв'язку і взаємовпливу вказаних компонентів протягом періоду, який охоплює обрана нами проблематика. Важливе місце у цьому контексті посідає, безумовно, структура античної релігійної свідомості. Нарешті, мабуть, найбільш важливим для нашого дослідження є вплив релігійного світогляду античності на характер та напрям розвитку полісного суспільства, інших компонентів античного світогляду. Ми свідомо не ставили на пріоритетне місце питання про зміст давньогрецької релігії, оскільки ця сторона проблеми достатньо висвітлена такими дослідниками як Ю. Белох, А. Боннар, І. Вінкельман, Р. Грейвс, Ф.Ф. Зелінський, А.Ф. Лосев, В.Ф. Асмус, М.А. Кун. Водночас, не приділити уваги цьому питанню нам здається також недоречним, оскільки без розгляду змістової сторони релігійного світогляду неможливо успішно розкрити аспект еволюційного розвитку цього світогляду. Крім того, обмежений обсяг статті не залишає нам можливості висвітлити питання структури античної релігійної свідомості, її впливу на суспільний розвиток.

Дослідженням обраної для розгляду проблеми займалися чимало авторитетних дослідників. Особливий інтерес викликає позиція окремих науковців щодо витоків релігійних уявлень в античному суспільстві, на етапі його формування та розквіту. При визначенні першочерговості виникнення міфології чи релігії більшість авторів вважає природним схилитися до визнання випереджувачого формування міфології щодо релігії. Так, Ю. Белох дотримується точки зору, згідно з якою релігійні уявлення стародавніх греків формувалися на ґрунті міфічних уявлень, основою яких стали первинні тотемні уявлення мешканців Європи та зокрема Балканського півострова [4, с. 118]. Отже, на його думку, міф є первинною формою світогляду. Утворення міфу, в свою чергу, було обумовлене прагненням людського духу пояснити собі причини виникнення явищ та предметів, що нас оточують. Період творення міфів Ю. Белох вважає однією зі стадій розвитку людського мислення, яка порівнюється з варварством. Міф процвітає лише в епоху незнання, неосвіченості. За визначеною класифікацією, процес формування античної релігійної свідомості зазвичай поділяють на три періоди: хтонічний, олімпійський та героїчний. Витоки релігійної свідомості, за наведеною класифікацією, слід шукати в першому, хтонічному періоді. На цьому етапі релігійне почуття є особливо сильним. Формується уявлення про надприродні сили, що існують навколо людини. Страх перед ними є вираженням страху перед всевладдям природи, її нездоланною могутністю [5, с. 183]. А. Боннар вважає, що для розуміння змісту грецької античної релігії її не можна порівнювати чи шукати у ній аналогії з християнством. Страх людини перед природою поступово переходить у прагнення знайти порозуміння з цими силами, які уявляються у вигляді духів як добрих, так і злих. На цьому підґрунті й починається синтез релігійного світогляду. Певну одностайність з Ю. Белохом в цьому питанні висловлює Р. Грейвс. Він вважає, що від часу неоліту в Європі релігійна система була однорідною та базувалася на містичному зв'язку між богинею Місяця та її синами, які були від початку об'єднані в тотемні фратрії. Згідно з Р. Грейвсом, у стародавній Європі взагалі не було богів. Віра в богів формувалася в процесі подальшого розвитку первісних форм релігійних вірувань: анімізму, тотемізму, фетишизму та магії. Анімістичні уявлення, починаючи з первісної доби, поступово розвивалися в ідею одушевлення всієї природи. Той, хто визнавав існування людської душі, відповідно мав визнати її існування також у тваринах, а відтак і в рослинах. Поступово ця віра поширилася на всю органічну та неорганічну

природу. Так складається уявлення про існування духів моря, лісів, річок (у міфології з'являються наяди, дріади, – морські та лісові німфи). У процесі розвитку, подальшого ускладнення і диференціації релігійні погляди синтезувалися та втілювалися в ідею матері-богині (Ἡ Μᾶτηρ). Первісне релігійне уявлення не потребувало ідеї батьківства. Безсмертною та єдиною була лише Велика богиня. В неї були чоловіки-співправителі, однак вона брала з ними шлюб лише для задоволення та народження дітей. Обряди на честь покровительки вогнища виконувалися у вигляді принесення в жертву чоловіка-царя. Одразу ж, на місце померлого (точніше вбитого) царя заступав новий чоловік, якому лишалося правити рік, до наступного жертвоприношення [5, с. 7]. Згодом публічне жертвоприношення перетворилося на принесення жертви на честь Гестії – покровительки домашнього вогнища. Відчуваючи свою залежність від сил природи, людина прагнула «домовитися» з цими силами, встановити з ними дружні стосунки. Оскільки первинних духів уявляли у вигляді власне людського духу, то вважалося, що їх прихильність можна здобути за допомогою тих самих засобів, які приносили задоволення людям, тобто подарунками, коштовностями та смачною їжею. Таким чином, міфічні образи ставали предметом релігійного шанування. Варто додати, що Ю. Белох вважає людські жертви залишковими ознаками первісного канібалізму [4 т. 1., с. 141]. На думку науковця, жертвоприношення здійснювалися, починаючи з гомерівської доби, на одних і тих самих місцях – там, де ближче до духа чи божества, якому жертву адресовано. За роки здійснення ритуалів це місце накопичувало, шар за шаром, відкладання попелу, де утворювався невеликий пагорб. З часом саме на цих місцях і будували перші храми [4, с. 120].

На думку В.С. Сергеева, міфологія виконувала самостійну особливу функцію. Міфи були першою спробою осягти дійсність, що оточувала людей і надати вихід творчій фантазії. Вчений зазначає, що деякі міфи сягають глибокої давнини, інші були створені у більш пізній період розселення греків у басейні Егейського моря. Особливе та своєрідне значення міфології автор вбачає у тому, що міфи збереглися до нашого часу не у вигляді казок, а у художньо-філософському оформленні. Він вважає, що грецька міфологія є по суті зібранням оповідей і переказів, вилучених з епічних та ліричних творів поетів, філософів та істориків. Саме вони надавали міфам художньої, естетичної форми. Саме з міфів черпала своє наповнення грецька література. Цим пояснюється те, що у процесі розвитку грецька міфологія обростала численними нашаруваннями, які іноді повністю затьмарювали її первісний зміст [8, с. 271]. У міфах знаходили точку опори релігійні уявлення античності. Завдяки цьому міфи залишаються чи не єдиним джерелом, що дозволяє нам відтворити грецьку релігію як одну з найдавніших форм грецької полісної ідеології.

Щодо питання сутності античної релігії, Ф.Ф. Зелінський вважає її проявом тотемних уявлень первісної доби. Як відомо, природа тотемізму полягає в обожуванні рослинного та тваринного світу природи. У цьому полягає причина часткового зооморфізму грецьких богів. Ф.Ф. Зелінський зазначає, що згодом цей зооморфізм трансформувалася та зберігся у вигляді тваринних епітетів уже цілком антропоморфних олімпійських богів (Волоока Гера, Совоока Афіна, Аполлон Лікейський, тобто «вовчий»), а також в образах священних тварин, яких асоціювали з кожним із мешканців Олімпу. (Сова для Афіни, Орел для Зевса, Кінь для Посейдона тощо) [6, с. 14-15]. До сфери залишкових тотемних уявлень науковець також відносить обожування рослинного світу. Річки, гаї, струмки, навіть море ставали місцем мешкання богів, навіть усвідомлювалися, як втілення самого божества. Грецький землероб, наприклад, кидаючи зерно в оранку, відчував, що ступає по тілу богині-матері, яка народжує хліб і взагалі, дає життя всьому живому на світі [5, т. 1, с. 189].

На нашу думку, позиція згаданих авторів стосовно первинності міфології щодо релігійного світогляду, аргументована належним чином. На її підтримку виступає також і той факт, що міфічні елементи містяться в змісті античної релігії у найнесподіваніших місцях. І навпаки, складно навести приклади розвинутої системи релігійних уявлень у змісті міфології. Зокрема, у міфології відсутні чіткі уявлення про потойбічний світ. Постаті богів тут мають здебільшого синкретичний, недиференційований зміст. На думку Ю. Белоха, це є свідченням початкового, нерозвинутого стану світоглядних уявлень.

Природним чином постає питання про витоки самих міфологічних уявлень. Якщо розглядати первісні витоки усього масиву міфологічних уявлень та сюжетів, то Р. Грейвс вважає таким міф про Химеру (*Χυμάρια*), що означало «коза». У синкретичному за характером змісті цього символу втілювалося будь-яке уявлення про все надприродне. Наприкінці III тис. до н.е. Химера сприймалася як певна геральдична емблема у вигляді складеного зображення, яке мало голову лева, тулуб кози та хвіст змії. Проте не всі грецькі міфи сходять до Химери. Звісно, вона відігравала суттєву роль у міфологічній уяві. Та, водночас, існувало безліч архаїчних магічних компонентів, які не збереглися. У Химері слід вбачати певний елемент архаїчної іконографії [6, с. 6]. При чому, Р. Грейвс застерігає від спроб поєднати міфологічний зміст із жанрами, що утворюють певну структуру релігійної свідомості, такими як: філософські алегорії, що виявляються, наприклад, у гесіодовській космогонії; сатира чи пародія, які втілено в описанні Атлантиди у Силена; сентиментальна притча, подібно до історії Нарцисса та Ехо; белетризація історії (пригоди Аріона з дельфіном); політична пропаганда (об'єднання Аттики Тезеєм); анекдоти («альковний фарс» за участі Геракла, який запліднив за одну ніч 50 дів); героїчне сказання (основний зміст «Іліади») [5, т.1, с. 189]. Витоки грецької міфології ми можемо знайти ще за часів, які випереджають появу на Балканах ахейців. У ранніх міфах можна відстежити поступову зміну матрилінійної на патрилінійну систему успадкування влади, процес формування регіональних держав з племен, які прибули на Балкани з півночі, становлення жрецьких монархій тощо. У цей період боги поки що відсутні в системі релігійних уявлень ахейців. Світ надприродного охоплює синкретичний за змістом, культ Великої богині Матері. У міфологічних сюжетах дієвими особами виступають сили природи, всесвіту: Сонце, Місяць, Море та їм подібні. Поступово із тлумачення трьох фаз Місяця: молодого, повного й такого, що збігає, виокремлюються три фази матріархату: діва (*παρθήνος*), німфа (*νιμφή*), тобто жінка шлюбного віку, та стара. З таким тлумаченням згодом поєднується річний цикл Сонця: весна набуває характеристик діви, літо стає німфою, а зима – старою. Так, природу з її сезонними фазами почали ідентифікувати з міфічними істотами, які набувають самостійних іпостасей. Людська свідомість поступово наповнює зміст цих істот за власною подобою. Тому стосунки між міфічними персонажами звісно стали відображати стосунки, які побутували у суспільстві. У сюжеті, де німфа панувала над земними чоловіками чи юнаками, відобразалося панування цариці над царями-жерцями, тобто чоловіками.

Значний масив міфологічних сюжетів відображає також перемогу чоловічої влади. Прикладом цього є міф, де Беллерофонт сідає на Пегаса та вбиває Химеру, а також схожий сюжет про перемогу Персея над Медузою Горгоною. З приходом на Балкани дорійців наприкінці II тис. до н.е. панування чоловіків установилося остаточно. Тому генеалогія богів набуває патрилінійного характеру.

На межі приходу дорійців на Балкани встановлюється також Олімпійська система. Вона виникає як складний комплекс, що поєднував систему міфологічних та релігійних уявлень. Олімпійська система – це результат компромісу еллінських та попередніх, доеллінських уявлень. Спершу над усіма богами править подружжя Зевса та Гери. Однак поступово Гера відсувається на другий план. Така інтерпретація міфів цілковито спирається на археологічне та антропологічне підґрунтя. Будь-яке інше тлумачення, на думку Р. Грейвса, є безпідставним. Зокрема, він заперечує позицію К. Юнга щодо тлумачення таких міфічних персонажів як: Химера, Сфінкс, Горгона, кентаври, сатири тощо, як прояв колективного підсвідомого. На його думку, з якою не можна не погодитися, сюжети, де Зевс народжує Афіну зі своєї голови, або Крон відригує власних дітей, яких проковтнув, не є нестримною фантазією, а являють собою оригінальну теологічну догму, в якій знайшли відображення моменти суспільних процесів та конфліктів, що сталися між ахейцями та доахейським, пелазгічним населенням Балканського півострова.

Міфами обростали і самі релігійні ритуали. Стрижневий зміст міфологічних сюжетів зосереджувався на шануванні сонячного божества. Його представниками у земному житті були чоловіки. На V ст. до н.е. жертвна посудина та страви для нього, на відміну від попереднього архаїчного періоду, вже відсуваються на другий план. Безпосередній акт

жертвоприношень тварин залишається в центрі ритуалу. Але тепер він почав дублюватися ритуальними змаганнями – агонем (ἀγών), який подавався як спрощений варіант війни [10, с. 2]. У ньому брали участь два персонажі – смерть та життя. Життя завжди перемагало. Саме її втіленням ставав чоловік – атлет. Так створювався новий ідеал воїна, на доповнення попереднього. Цей синтетичний образ, на думку А. Акімової, відсуває на другий план найдавнішу постать мисливця і стає центром нової полісної культури [8, с. 234]. Цей процес у тій чи іншій формі відобразився на всіх різновидах грецького мистецтва. Подібні ідеали мали на увазі виховання вивершеної, досконалої людини – красивої тілом та звитязної духом. Саме до цього ідеалу додається поняття калокагатії – (καλός καί ἀγαθός), тобто краси, добродетності та благородства, притаманних аристократії, всупереч поганому (κακοί) – якостям простолюдинів: ремісників, збіднілих землеробів, злиднів. Чоловіки, найбільш знані представники міст, які прославили на змаганнях свій поліс, набували честі бути увічненими на стелах та у статуях, що встановлювалися у святилищах. Дослідження міфології варто здійснювати, спираючись на результати археологічних, історичних досліджень. Саме з таких міфологічних уявлень і відбувалася концентрація релігійного змісту. Зміст античної релігії продовжував вбирати в себе попередні, первісні форми релігійної свідомості: анімістичні, тотемні, магичні, елементи фетишизму. У надрах нової релігійної системи ці форми перевтілювалися, набували нового вигляду, поєднувалися між собою, створюючи на міфологічному ґрунті більш-менш цілісну систему світобачення. Незрозумілість окремих міфологічних сюжетів Р. Грейвс пояснює як результат випадкової або свідомої неправильної інтерпретації священних зображень чи драматичних ритуалів. Це явище він називає «іконотропія», яке зустрічається в будь-якій релігії, що намагається приховати радикальні зміни стародавніх вірувань. Випадки іконотропії у грецькій міфології трапляється доволі часто. Так, наприклад, «суд Паріса», де герою необхідно визначити, яка з богинь є найчарівнішою та вручити їй яблуко, Грейвс вважає всього лише свідченням давнього ритуалу, який уже не існував у часи Гомера та Гесіода. Яблуко символізує любов богині, куплену ціною життя, воно є для Паріса пропуском до потойбічного яблуневого саду, куди потрапляють душі героїв. Такий же дарунок вручають Гераклові три гесперида, а Адамові – «матір роду людського» Єва [5, с. 13].

Релігія, таким чином, закономірно виростала з міфологічних сюжетів під впливом повсякденних занять, господарської діяльності. Особлива пошана віддавалася культурам богів, які втілювали функції природи, найбільш значущі для людей та їх господарювання.

Але, водночас, не слід ототожнювати релігію з міфологією. Численні сторони релігії недосить повно або навіть зовсім не відображені у міфах. Про них можна дізнатися лише з пам'яток матеріальної культури, мистецьких творів.

Ми не ставили собі завдання відстежити у цій статті процес трансформації релігійних уявлень з первісного ступеня до стрункої світоглядної системи. Варто лише зазначити, що найбільш характерною ознакою такої трансформації Ю. Белох вважає появу імен для богів. Він зазначає, що «...ім'я є першою індивідуальною рисою, яка виокремлює кожне божество у середовища його співбратів, тому всюди, де один народ позичає в іншого релігійні уявлення, він позичає разом із ними й імена богів» [4, т. 1, с. 125]. Тож, поступова персоніфікація божеств сприяла конкретизації їх культу. Хоча, варто пам'ятати, що грецька релігія назавжди зберегла дещо розмитий, неконкретний характер свого змісту, що робить її схожою на фольклор [5, т. 1, с. 183]. Це, до речі, є додатковою вказівкою коренів виникнення та напряду розвитку античної релігії. Виокремившись із фольклору, який набув міфологічної форми, антична релігія на весь час свого існування зберегла з ним тісний зв'язок. Такий зв'язок, між іншим, сприяв художньому вибудовуванню, конкретизації змісту міфологічних сюжетів у порядку зворотного зв'язку, надання їм композиційної стрункости. Тепер боги стають дійовими особами, персонажами міфологічних пригод. У цих пригодах своїми чеснотами та вадами, боги набувають усе більшої схожості з людьми. Грецьке мислення, таким чином, еволюціонувало до утворення відсторонених уявлень. Греки почали надавати таким поняттям вигляд реальних осіб [4, т. 1, с. 130]. Так з'явився Бог грому та блискавок Зевс, бог війни Арес,

богиня перемоги Ніке, бог кохання Ерос тощо. Ці культури продовжували існувати поряд із залишками тотемних культур тварин.

Більшість дослідників вважає, що остаточне оформлення олімпійської релігії відбулося в період панування аристократії. Така форма релігії виникає як компроміс між еллінським та попереднім, доеллінським населенням Балканського півострова. Точніше, як компроміс між різними уявленнями божества. Божества жіночої статі набувають статусу, підпорядкованого богам-чоловікам (Гера, Афіна, Гестія). Так, переважання богів над богинями, на думку дослідників, відображає трансформації, що відбулися в суспільстві протягом архаїчного періоду [8, с. 274; 6, с. 62; 5, с. 12]. Проте, слід мати на увазі, що у період, який охоплюють хронологічні межі нашого дослідження, розвиток і трансформація релігійного змісту тривали. З часів архаїчної доби, зміст якої становить розквіт і падіння тиранії, коли відбувається зростання ролі селянства, на перший план виступає шанування землеробських божеств. З VI ст. до н.е. провідну роль в Афінах починає відігравати культ Діоніса, поряд із продовженням шанування традиційних олімпійських культур Аполлона та Артеміди. Найбільш яскраво цей процес проявляється на етапі тиранії Пісистраата.

Література:

1. Акимова Л. Искусство Древней Греции / Л. Акимова // Геометрика. Архаика. – СПб., 2007. – 396 с.
2. Асмус В.Ф. История античной философии / В.Ф. Асмус. – М., 1998. – 320 с.
3. Багаевский Б.Л. Земледельческая религия Афин. Т. 1. / Б.Л. Багаевский. – Петроград, 1916. – 257 с.
4. Белох Ю. История Греции: пер.с немец. Т. 1–2. / Ю. Белох. – М., 2009. – 515 с.
5. Боннар А. Греческая цивилизация: пер. с франц. Т.1-3. / А. Боннар. – М., 1992. – 269 с.
6. Грейвс Р. Мифы древней Греции / Р. Грейвс. – М., 1992. – 620 с.
7. Зелинский Ф.Ф. Древнегреческая религия / Ф.Ф. Зелинский. – К., 1993. – 320 с.
8. Кун Н.А. Легенды и мифы Древней Греции / Н.А. Кун. – Душанбе, 1988. – 463 с.
9. Сергеев В.С. История Древней Греции / В.С. Сергеев. – М.; СПб., 2008. – 927 с.
10. Советский энциклопедический словарь. – изд. 4-е. – М., 1979. – 1600 с.
11. Фрайденберг О.М. Поэтика сюжета и жанра / О.М. Фрайденберг // Период античной литературы. – М.: Лабиринт, 1997. – 448 с.

Голованов С.А., канд. педаг. наук, доцент кафедри всемирної історії та методики навчання Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка

Истоки процесса становления религиозных представлений античного общества. В статье рассматриваются вопросы о соотношении мировоззренческих и религиозных представлений, о факторах, повлиявших на процесс становления содержания религиозных верований полисного общества. Уделяется внимание тотемным и магическим представлениям первобытных жителей Балканского полуострова, сыгравшим роль источников магических сюжетов. Осуществлен анализ связи этих сюжетов с характером древнегреческой религии, обожествлением растительного и животного мира, антропоморфностью греческих богов. Обосновывается вывод о первичности мифологических представлений относительно религиозного мировоззрения.

Ключевые слова: мифология, мировоззрение, древнегреческая религия, тотемные представления, хтонический, олимпийская система, антропоморфизм, космогония, синкретизм.

Golovanov S.O., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Teaching methods Department of Institute of Society of Kyiv University named after Boris Grinchenko

The origins of establishing process of religious beliefs in ancient society. The issues of the relationship between philosophical and religious ideas, factors which influenced the process of the content of religious beliefs of polis society are considered in the article. Special attention is paid to totem and magical perceptions of primitive inhabitants of the Balkan Peninsula, who played an important role in mythological origins. The analysis of the connection between these subjects with the character of the ancient Greek religion as well as the deification of plant and animal world and Anthropomorphic Greek gods is done. The conclusion about the priority of mythological representations regarding to the religious outlook is made.

Key words: mythology, philosophy, ancient Greek religion, totem perceptions, the Olympic system, anthropopathy, cosmogony, syncretism.